

PRODUKTION FÖR ALLMÄNNYTTA

JEREMY BRAY: **Production, Purpose and Structure. Towards a Socialist Theory of Production.** Frances Pinter (Publishers), London 1982.

Om man ger sig ut för att skapa en ny socialistisk teori för produktionen, borde man helst börja med inputfaktorer. Vilka är de moraliska och etiska värden som vägleder människorna i dag? Hur är näringslivet utrustat för att kanalisera ett tänkande som är annorlunda än år 1776, när *Adam Smiths* *Wealth of Nations* utkom.

Jeremy Bray är faktiskt ute efter någonting stort och omvälvande. Han vill ersätta egennytta som motiv för ekonomiskt handlande. Marknadshushållningens fundamentala basvärde uttrycker inte bara egoism. Dessutom har den enligt Bray ansetts vara det enda mål som marknadsparterna eftersträvar.

I stället för det själviska och det monistiska vill författaren placera allmännyttan och målens pluralism. I produktionen i dag får inte vinsten vara det enda saliggörande. Den finns kvar men också andra motiv existerar. Det enskilda företaget skall också hysa bekymmer för helheten. Den som vill ha högre löner — t.ex. facket — bör också samtidigt hysa bekymmer för arbetslösheten. I en pluralistisk målteori förväntas aktörerna ha intresse av att hålla minst två av de fyra centrala fundamenten för ekonomisk politik i schack: tillväxten, penningvärdet, valutan och sysselsättningen.

Målsättningarnas pluralism tenderar skapa nya nivåer av organisation och struktur, och bidra till att existerande former bibehålls.

Bray presenterar utförligt Adam Smiths moralteori, särskilt de tankar som framfördes i *Theory of Moral Sentiments*. *Leibniz*, *Newton* i naturvetenskaperna och särskilt Smiths lärare *Hutchinson* var också engagerade i egennyttans betydelse för mänsklig aktivitet. Efter Smith har nationalekonomin som vi vet blivit allt fattigare på moraliska argument och allt rikare på ekonomiska modeller, som tar utgångspunkten för given. Fabianer och senare marxister har inte heller ägnat nämnvärd uppmärksamhet åt de grundläggande värdena i produktionen. I praktiken visar erfarenheter från Storbritannien och andra länder med socialistiska regeringar att politiken ändrats mycket litet efter borgerliga maktperioder. Målen och medlen har föga varierat med regeringens politiska färg.

Tyvärr erbjuder Bray, som är parlamentsledamot på heltid och forskare av kärlek till konsten, föga nytt i fråga om det fundamentala. Han ger inte svar på de frågor som framfördes i början av denna anmälan. Han deklarerar hur han vill ha det. Men han ger ingen som helst vink om på vilka levande tankegångar hans utkast till socialistisk produktionsteori bygger på. I stället förfaller han till samma arvssynd som han implicit skyller de tillämpande ekonomerna för. Han bygger upp nya modeller. En handlar om stabila valutakurser. En annan om behovet att kombinera löneökningar med inflationsstävande åtgärder, dvs. ett slags inkomstpolitik som vi ju haft i Finland sedan 1968. Ett tredje avsnitt ägnar han åt planering på mikro- och makronivå. Här utvecklar han en sinnrik modell för att förse löneförhandlare och statliga budgetplanerare med mångsidiga färiska data om produktionens utveckling. Planen är långtifrån utopisk. Författaren har själv arbetat som planerare åt brittiska staten.

En matematiserande extrapolerare är i sanning ingen världsförbättrare. När han som mest funderar på livet och människorna gäller det företagens, arbetsgivarnas eller fackets behov att samarbeta i något avseende. I dagens krassa verklighet har åtminstone anmälaren svårigheter att finna andra än rent egoistiska motiv — kalla dem

sedan t.ex. »behovet att överleva» — bakom strukturernas och aktörernas marknadsbeteende.

Ger man sig i kast med en alternativ samhällsteori borde man — förlåt mig, *Popper!* — hänge sig åt essentialistiskt begreppsgrubbel före man serverar nominalistiska »piece-meal engineering» — recept. Det kan inte räcka med att säga, att det här är vad jag tänker göra.

Det förvånar mig att en person som vill bygga upp en socialistisk produktionsteori hoppat över t.ex. *Robert Owen*, *Charles Fourier* eller *Louis Blanc*. Alla dessa är socialistiska utopister som i dag upplever en renässans bland alla de författare som t.ex. funderar på socialistiska produktionssamfund. Gillessocialisternas stora namn *G. D. H. Cole* är enligt min uppfattning långt ifrån passé i dag. Han diskuterade som bekant redan i början av vårt århundrade möjligheten att »de egentliga producenterna», dvs. arbetarna själva, skulle ta över makten i produktionen. Staten skulle sedan ta hand om konsumtionen.

Ovannämnda bör tyvärr klassas som sk. världsförbättrare, vilkas ideer endast kan genomföras efter mer eller mindre totalistiska ingrepp i produktionsstrukturen på mikro- eller makronivå. En person i denna genré är den franske ekonomen *André Gortz*, som också kan prestera bitande kritik av brister i nu existerande kapitalistiska och socialistiska ekonomier.

Jeremy Bray är naturligtvis vad han är: en gedigen analytiker. Aktörsforskning och aktuell samhällsanalys står honom därför främmande. Som parlamentsledamot kan han åtminstone i viss mån tänkas vara förtrogen med vad som händer i gamla goda England. Kanske är han pinsamt medveten om att behovet att ändra systemet (bl.a. monteraismen) är lika stort som det är praktiskt ogörligt att realisera alltför stora planer. Det kan ju också tänkas att hans bok ingår i valtaktiken. Kanske allmänheten inte blir lika förskräckt om socialismen bjuds ut i modellförklädning som i grandiosa intellektualistiska tankekonstruktioner.

Ralf Helenius